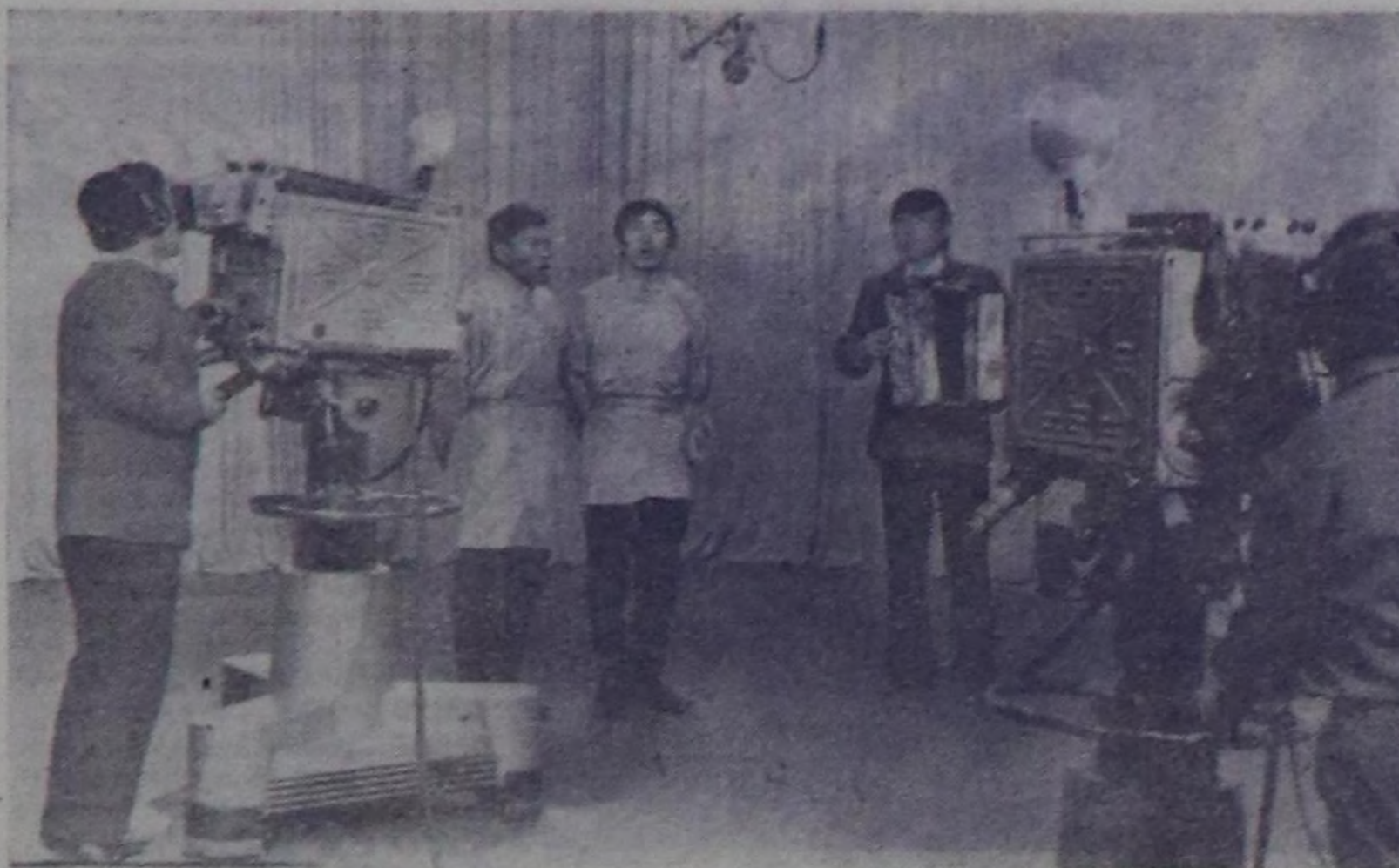




бадыкчы дөгүзүлөсүнө чуура
салыкчынын кыргыч
ылаш деннини СЭКН-и, тай-
ын болгаш дөгөсөйгөн айым
чорчу дөш шыгыраган
емесини эл Ш. И. Бразнев-
е багыткан соң ТК-ын дол-
дурчу совет кижилерин бүт-
күзгө сырый каттыкчыныкы-
ны база таалай көрсүскөн деп,
а чугалдай Совет уаусту
дөөсүндө болгаш күш-аакы-
ны мадырагы чорчу моол
жыячы чонпарга, дөгөсөйгөн
кышкылгөй бүтү кижилерин-
е кезде хей-айт кыргыч
ижек бөпө чораш.

К. БОЛТОХОНОВ.

[illegible]



ТУРИЗМ-ДЫШТАНЫЛГА

Идеюктун, эки дымтанылгы-жигинчи бугуруучулук ажыдаарынын, кадым бажылаарынын үндөсүн. Ылангыч аян-чорун эң чугула. Кылаштары, дагалар, халдар үнөри, сууга ээтири, чадаларга мунары, арыг агаар-жигинчи организмине эргек чугула ээиер» болур.

Туризм бистин чуртувуста сайыраар. Ажыгыт дымтанылгынын бо хеври Тывада пестерер эгелээр. Кызылда «Демир-Сал», Ан-Довурак «Монгулек» деп туристер

луцарындан туристер биске көп турар.

«Азас», «Жаркы» туристи баазалар чайгы сезонга багыт авер белектенген, олар кал-ла хонгап ажылдап эгелээр. Аңаа барып дымтанымдар Азас, Дус-Хөлге ээтип, похоттаар, балыктаар болган дымтанымдар өскө-даа хемчелеринге кирер.

Республиканын школачыларынын дымтанымдары тазарымчалык бодурум-биле на-быскалда Кудурунның Гастелло аттыг парымдыла «Кызыл» деп туристер баазанын июнь 1-де ажыткап. Аңаа район-варынч өөреникчилер келген, Кызылдың турсаалдыг черлери, бугуруучулук-биле талымчы турарлар.

Чайгы туристин сезон эгелээр. Турист баазаларга келгенеринч ортузунга туристи, культура-массалыг, күш-культура кыдыкчылаа ажыгыт экижирер.

Туристи бүрүзү чаа күштү иемеп ап, кадым бажылаарын, төрөө черин дугайында улам ки билеп азын дээн ажылды чорудар ужурут бис.

Т. ХЕРТЕК.

САННАР, ФАКТЫЛАР

★ Чайгы туристи сезон эгелээр. Бо чылым аян-чорукчуларын 958 турист баазалар, аалчылар бажыны манат турар. Оларга хары угда 332 муң кишини хулаан ап болур, ол дөргө эркен чылдан 30 муң кой. Бо чылым туристи маршруттарынын саны 7,5 муң четкен, ол бистин чуртувустун бүтү райондарын таварыар.

★ Бо сезонда бир муң ажыг бугуруучулук болган турс черин чаа туристи маршруттары ажылдаар. Ол маршруттарынын орту Карпаттарын, Кавказды, Молдавины, Крымды, Новоросси таварыар. Саалыман сорулаарын профилдеринин 528 эскурсия албан черлери бот-талыдар.

★ Бо чылым 9,1 муң демир-орук, 6,6 муң сут, 30 муң авиация болган 214 муң авиация туристи рейстерин кыдыр көрдүгөн. Профилдеринин туристи-эскурсия организациалары илан бугураар 27 миллион хире туристи, 137 миллион эскурсия киржикчилерин хулаан алар, чурттагыч чонга бараан болуруну хемчелер бир миллионда 50 миллион рубль болур.

★ Оңу беш чылда туристи объектилерин тудурунга 470 миллион рубльди чарыгдалар. 70 муң орунчуг туристи объектилерин ажылаага киирер. 1980 чылда демир-орук, теппоход, ужурак чук, автобус-биле 330 муң хире туристи эскурсия албан черлери бот-талыдар.

★ Бо чылым 9,1 муң демир-орук, 6,6 муң сут, 30 муң авиация болган 214 муң авиация туристи рейстерин кыдыр көрдүгөн. Профилдеринин туристи-эскурсия организациалары илан бугураар 27 миллион хире туристи, 137 миллион эскурсия киржикчилерин хулаан алар, чурттагыч чонга бараан болуруну хемчелер бир миллионда 50 миллион рубль болур.

115 миллион рубльди чарыгдалар көрдүгөн.

Ылангыч туристи-эскурсия хандарылаарын чылдан чылча бугу тала-биле экижирер алыгачынын түнелеринде 1980 чылда план бугураар 30 миллион туристтерин, 130 миллион эскурсия киржикчилерин хулаан ап, бараан болур артыг болур.

★ Оңу-бугураа, уруугары-биле дымтаным черлерин хемчелер илангыч. Ол сорууга-биле тускай туристи ажык-агыларын четкижи 70 муң орун четир өлөр. Беш чыл дургузунда майла 2,5 миллион адамелер уруугары-биле дымтаным.

★ Ол ишпак оңу беш чылда дымтаным баар совет туристтерин база СССР-инч маршруттарында дымтаным туристтерин хулаан азырынч саны көрдүгөн.

БЕРГЕЛЕРГЕ ТОРУЛБААН

Ажыгыч чоннар депутаттарынын Ак-Довурак хооругу-комунун болган ВЛКСМ хооронун шийтирин бугураар хооронун бирги альпинизмдин организациаан. Оон сорууга-биле, далай денелеринде 3488 метр бедик Монгулектин бажыне үнөри турган. Дугу-гү болбаарырадыр фабрикаларын, рудниктин, электростанциянын, хооронун №3 профтехучилищенин төлөөлери-25 кижи туристи похода киришкен.

Монгулектин бажына үнөш, 1975 чылдын июль 31-де эстон туристтерин артыгын каан бижин сонургап номудуус. Походка чели киж киришкен. Тера-Халды деп херөөн киж оңу дуртун чоран. Бергенин талазы-биле

Монгулектин бажына үнөш, 1975 чылдын июль 31-де эстон туристтерин артыгын каан бижин сонургап номудуус. Походка чели киж киришкен. Тера-Халды деп херөөн киж оңу дуртун чоран. Бергенин талазы-биле

СОЛУН ШИНЧИЛЕЛ АЖЫЛЫ

Ийи үнүгү тыва ыры күүсеп турда, келжир боосталын мезгилдеринин ажылын шийчилээр. Бо нарык болган берге ажылы Новосибирскинин М. И. Ганика аттыг куруне консерваториянын доцентиз, эчки-фондлар Б. П. Чернов биле Новосибирск хоорайнын фониятр кабинетинин ажылаачызы В. Т. Маслов кылып чоруткан.

Кыш кып бурунгаар сыгытыр, каргыраалар тыва кижилер-биле кылып чоруткан ол ажылдын түнелени июнь 11-де республиканын хөгжүмүн театрынга композиторларга, чоталчыларга, артистерге, солун, радио, телевидение ажылаачыларына олар чугаалап таныштырган. Сыгытыр азы каргыраалар турда, келжир боосталын, мон болган бажы шыгачыларын, арининин, дымтанымдарын чуртка тарттырып, үн тыртар аспараа бажыктенин, хол-биле чуртанын көргүзүп турган, кончук төлөзү-биле талымчылаар. Илгыт боостал ыргачын калдыг-даа на-

Райондарда чурттап турар зоочун элчигичилер, каргыраалар-биле талымчы ажы кыдырын боостал ыргачын азы-бүрү хевирлерин аң-даа халдар шийчилеп көөрүп сүмелээр.

Ажыгыт саналдар дээн Б. П. Чернов болган В. Т. Маслов олар өөрүп четтиргенин иреткен.



Телевидение

ИЮНЬ 13-ТЕ	
МОСКВАДАН	14.00—«Кино али-чоруктары-ның калуу».
8.00—«Литература чогаалдары эл аңчы даяр».	15.00—«Делетер панорама».
«Анык гвардия».	15.30—«Санинхотугу чери».
Уран-чечен фильм. 2-ти серия.	17.00—«Уес». Информастыг программа.
9.20—«Чик атлетикага СССР-ниң чемпионды. Кневтен дамчыдыла».	17.30—17.40—«Часпар».
9.50—«Музыкалыг кноск».	17.40—«Спелеринг саалымна».
10.20—«Мультифильмер программа».	19.00—«Моол есед мурун-да».
10.50—11.00 Часпар.	19.30—«Чик атлетикага СССР-ниң чемпионды. Кневтен дамчыдыла».
11.00—Медээлер.	20.00—Медээлер.
11.40—«Бодлар, бурунгаар!».	20.15—«Литература чогаалдары эл аңчы даяр».
12.00—«Совет Эмелдерге бараан боон тур мен!».	20.30—«Уран-чечен фильм. 2-ти серия».
13.00—«Богун—Чик улетшүр ажылаачыларынын ху-ни». СССР-ниң чик улетшүр министри Н. Н. Тарасов дамчыдыла кириш турар.	21.30—«СССР-ниң улетшүр артизи Л. Коган ойнаар».
13.15—«Чик улетшүр ажылаачыларынын чатын бугураа конфер».	22.50—23.00—«Часпар».
	23.00—23.30—«Уес. Информастыг программа».

УЖАР ЧУУЛДУҢ ПИОНЕРИ

Россиянын баштайгы авиаторларынын бирээзи Константин Константинович Арцеулов 1891 чылдын майын 29-та Ялтага төрүтүнгөн.

Бораль тудукчузу ача-зындан техникага ынак-шылды ол элган алган, а азындан—уран чуругага ынакшылды шийгээдин алган, ынаага оон авазы болза алдарыг орус чуручу И. К. Айвазовскийнин уруу чоран.

Чажында келер үеинч ол ужулукчу ужу чүгүдү болган агаарга ужу-дүшүшүнү сонургап чоран. Ол дөрт харын оол агаар шарын тударын ора-дашкан, оңу ужуларын бодан турган. Оон сонда үш чыл болганда Костя бодунун кылганы баласылыг планерин кылган, Феодосиянын чогууга элзэн каш чедикшининг ужулукчу-кундары кылган.

20 харында Константин болза Делегейин агаар ужулукчу федерациянын (ФАИ-нин) «ужудукчу-авиатор» деп диплому алган.

1916 чылда ужу чүгүдү Севастопольга школа-зынын чалыгга хыдыкчы ужу чүгү салбырын органи-зациаарын алаа дааскан. Ол болза келер үеинч хыдыкчы ужулукчуларын дэди ужулукчуларын техни-казын, агаар дайындын чорударынын уран арга-зын, агаардан боолаш-кынарга өөредип турган. Штормга самолёттар урели бугура таварылаар көвүдэй бөргө (ынаага оон уштуну азырынч аргазы бидинмес болган парашюттар база чок турган). Арцеулов ол бугуру-кувун өөренип көрүп, оон чылдагынын дилеп эгелээр. Качыкшынын аэродро-мунга бо талазы-биле теоретиктиг түнелдерин ол бадиктаан. Ужулукчу болза бодунун самолётун салгы-тын-биле штормга киир-геш, оон оңу башкаар ужулукчу киирген. Оон сонда Константин Константинович шторм кылырын дэди ужулук-кун кылырынч програм-мазын киирген.

1928 чылдын мартта В. И. Ленинни инициати-вазы-биле Агаар Флотунун «ОДВФ-ни» тургускан. К. К. Арцеулов оон дарга-зынга томуйлаан. Бодунун ужулукчуларын кылып чоран амьдарында Кон-стантин Константинович 50 ажыг хевиринч самолёттарынга ужулук, агаарга алды муң ажыг шакта ужу-ткан.

Ичязарга 1937 чылда ол уран чүгүчө шилчин, проф-фессонал чурукчу болу берген. Ол болза ВЛКСМ ТК-нын «Техника-молөде-



жн» журналынга, «Детиз» дээр ном үндүрер черге ажылдап, «Советский воин», «Советский моряк», «Крылья Родины» журнал-дарга чуруктарын чүрүп берип турган.

Константин Константи-нович чуругарыг хей дел-гелеринге киришкен. Уран чүгүчө оон ажылын ВЛКСМ ТК-нын дөрт Ху-дудал бижия-биле демдө-лөөн. Совет пиларизмин 50 чыл оңда Гавриин ат-тыг диплом-биле болган Хуудул бижиктери-биле ол шийчилген.

Ужулукчу-шеникчинин, авиаконструкторун, чур-рукчунун профессиянын бо-дунга катыштыгын чоран ол кайгамчык кижини эркен оруу мындыг-дыр.

ЧУРУКТА: К. К. Арцеу-лов-тур.

(СЭТА-нын фотохроника-зы).

АМЫДЫРАЛДЫҢ БОКТАРЫ

Күш-ажылдан оспаксыраар, өскөниң күсөи-биле амьди-раксар, ак сеткилдиг эвес азы маңгысталак мөзүлүг ийи-чангыс кижилер бистин аравыста ам-даа бар. Амьди-ралга калдыг-даа бодушкун тагарык: каража-ногараа, аарыг-арык, харыг олу-чи-дид билин болураар. Ишти-лелден шаарлаптан, хаалс чурттан амьдаар димени-чилер ол бүтүн сөөрө көрбөс, ажылаарын болар. Төлө-ху-лаан кылып, хампап, ажы-шуктуе таварышкан кошкак кижилерин бажыг төөредил-бир болар. Шивегейин шоо-лайга чакырып шылаааа ишпак, ламалар, хампап хоо-рун суртаалын калдыг-даа арга-биле орадашса, оңу чон сула салбаа. Амгы үеде оон тыттырымын экономиктиг, по-литиктиг калдыг-даа барым-даазы чок. Ыччалда-даа улус бажы төөредилеринин чамдык орадажышкынын сойгалта чагалар «Шы» солун редакциянга бо-ла келтирер.

Барымы-Хемчик, Бай-Тайга райондардан келген шын ыдыг чагаларынч факт-барым-дааларын ылаалып, хылап көргөн. Хат чонга ситен ба-зы шимчелес дикшир ышкан, чылдагаан чонка мөдө келбес.

Хемчик Хемчик-оол—Аян-гайыг «тудулузу» болуп ат чалап чорда-да, кижилер бажы төөредилерин мавк. Бү-дүрүлө кижилеринч аш-че-мин, эл-хоронгизин шийгээдин, хаалс амьдиар амьдаар. Ол бугуруурун кэдрэ Совет күсүмунга чокта чаа би-линген.

Бисте мөлчүкү агыч чок. Кым ажылаас болур, ол чөм чивес. Ооржак Кан-Кон, Салчак Саны-Шир, Хомушку Хемчик-оол, Ооржак Биче-Вайр ишпак күш-ажылдан амьдиардыг кижилер бистин шийгээдине турбас ужуруг.

Коммунисттик партиянын, Совет киришине бүтүлүс түнел-киниге, кижини чаагы чорунга баралташын турары бажы бурундал көрүп болур. Ол бугу байлаш бисте боттарыныс тооларымыс-биле тургузуп, кылып турар бис. Чалай амьдиарымыс мангысталак амьдиардыг-ларга оорлатнас-даа бис.

Аас-кежиктиг мындыг үеде совет хамаатызы адип бузар-таткан, нурун оскунган кижилерин сойгалар, оларын үгүткелер бугу бужар херөөн илелер, шийгизин мурунуга тургузуп, буруу шавар херек.

СОНУРГАКТАРГА

РОНГО-РОНГОНУҢ ЧАЖЫДЫ

Пасха ортуктуг бижимелдерин шийчилеп турган эртемденер элденит каттаа-шкына таварыш берген. Чус-чус чылдар бурунгаар Ин-дига турган шак-ла илгыг бижимелдеринг «ронго-ронго

чан чедө берген! Ол аразы-нын ыраа 15.000 хире кило-метр болган дөрт муң ажыг чыл бурунгаар бижиттинген ужулукчулар.

Пасха ортуктуг чуртта-чылары «ронго-ронгону» бижин түс черин эл баштайгы чурттагычтары эскелген деп турар. Ол үедеги төрөл-бөлүк-түн аразыга «ронго-ронго-нун кижилери» деп ужу-биз-жик бижил улус турган. Олар азыг башыларга чуртап, ол-дөччилер белектээр школар-га ажылдан чоралар. Ичизин өөреникчилер ужу-бизжик өөренирде акула джи-биле ба-нан чөвүрээниге бижип тур-ганнар, а сөзүрүдир оларга горо-мло деп аттыг ышкы бижирин чөпшээрер.

Ук ортулукка чылда бир катан тускай эсамен дужаат-тыннып турган. Аңаа ол төрөл-бөлүкүн кыргачтары, баштыкылары олукчу, анык кижилерин «ронго-ронго» номчуп билирин хынаарлар. Шак ичязар эрте-бурунгу тоолдар, чугаалар бир сал-галдан өскөниге дамчып кел-ген. Ол хамаан чок, эркен вектин орта үезинде ук ор-тулукка ол ужулукчун номчу-билер кижилер турган. Иччал-ал-даа католиктер хураанч-ламалары ортулукчун чур-такчыларын христиан ша-жынынч чүдүгезинге хаара тудары-биле ол «чугаалап тур-лар» ыштары (бижмелдер-лиг шуугайлар) болган оңу номчуп билер кижилерин узулган чок кылганнар. А ар-тып калган бижмелдерин чажыг куйларга шыгал каап-канындан ол чүдүр утун-дуну калган. Иччалаш ам-гы үеде делегейин музейле-ринде чүгө ол хире «ронго-ронгону» бижмелдерин ар-ган. А ол ыштарда чүгү би-жизинч херек кырында билер кижилер бо хунырде чок.

Иччалда-даа ол бижмел-дерин Пасха ортулукта кан-чан чедө берген чылдагыны ам-даа бидинмес. Полиэнига

Редакциянын АДРЕЗИ: ИНАКС 667000

Кызыл. Шетинки-Кравченко кудумчузу, бажы №3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторун 2-24-63, редакторун оралакчыларын 2-35-24, 2-31-75, проагала калдыгынын 2-31-75, харысалагы секретарынын 2-23-54, партияж амьдиар калдыгынын 2-37-13, культура калдыгынын 2-23-54, көлөзө ажыл-агый калдыгынын 2-21-47, улетшүр калдыгынын 2-22-64, чагаа калдыгынын 2-41-27, информатика база совет тургузуп калдыгынын 2-20-60, корреспондентин 2-27-41, бугурааларын 2-12-45, секретариятын 2-23-35, солун келбей барганда 2-32-75 телефоноч колгаар.

КИНО

ИЮНЬ 13-ТЕ	
«НАЙРАЛ»: «Ам ычпал-мас мис» 9.50, «Чаксаалды-рымны кага» 11.40, 13.30, 15.20, 17.00, 19.00, 20.50 шак-тарда.	«ВОСТОК»: Киночымызды 11.50, «Ал-кок чылашын буу-рааша» 18.10, «Ынакшылдыг өскө талазы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Белал кырыл-да димирек» 11.00, 11.45, «Оол болган буру» 13.30, 14.55, «Хоорайжылар» 16.20, 18.30, 20.55 шактарда.	«КАА-ХЕМ»: «Тергенин он-чокпайлар» 11.30, «Контрабас» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
ИЮНЬ 14-ТЕ	
«НАЙРАЛ»: «Петр Мар-тинович болган улу чалай амьдиардыг чылдары» 19.00, «Ал Адгичин эеп келген» 9.50, 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 20.50 шактарда.	«ПИОНЕР»: «№ 4 мулты-фильмер чылдыгы» 10.05, «Тончу» 11.35, 13.25 «Ал Адгичин» 15.25, 17.15 «Чаксаалдырым-ны кага» 17.05, 18.55 шактар-да.
«КАА-ХЕМ»: «Хоорайжы-лар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.	«ВОСТОК»: «Ам ычпалмас мис» 15.00, «Паржас оор-лашкын» 16.40, 20.10 шак-тарда.
ӨӨРЕНИРЛЕРГЕ	
Красноярскийн политехниктиг институтунун Кызылда филиалы техниктиг дэди өөредиле черлерин кииреринч эжаменерин дугайында белектээр бир ай хууаалыг кур-тар ажыдарып чаралар тур. Кызылде июнь 25-те эгелээр. Өөренирчинч халезин 8 рубль. Ук акыны №14107 агар сөткө кайы-даа почталып калчидилер.	
Биригенинчигин болган акша дужааган квантицилм Рабочая кудумчузунда №42 бажында белектел курстарынын эргелекчиин киирер. Телефону 2-12-26.	

Тираж 17217 ЧАТЫГ 1706. СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП УНЕР